

ดลยภาพของการเรียนรู้ โดย สมณ อมรวิวัฒน์

เมื่อเดือนกรกฎาคม สมาชิกกลุ่มจิตวิวัฒน์ได้สนทนากันท่ามกลางสวนสวยและอากาศ
ฤดูฝนที่ฉ่ำชื้น ผู้จุดประเด็นการสนทนาในวันนั้นคือ ครูวิศิษฐ์ วังวิญญู สาระที่นำเสนอคือ
การเขียนโลกใบใหม่ของการเรียนรู้

วิศิษฐ์พูดและใช้ภาษาเขียนที่อสังการมาก เกือบทุกข้อความ เขาใช้คำธรรมดาๆ แต่มี
ความหมายลึกซึ้ง สมาชิกกลุ่มต้องตั้งใจแน่วแน่ ฟัง อ่าน อย่างพินิจเจาะลึก กลั่นกรอง
เพื่อเข้าถึงสาระที่เขาสื่อออกมา ผู้ที่สนใจอาจสืบค้นจากแหล่งข้อมูลของกิจกรรมจิต
วิวัฒน์ที่ให้ไว้ท้ายบทความนี้

ประเด็นที่ขอหยิบยกมาพิจารณาซ้ำ คือสาระเชิงปรัชญาที่เป็นฐานของการเรียนรู้ วิศิษฐ์
วังวิญญู เน้นว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากสภาวะของจิตที่โปร่งสบาย ผ่อนคลาย แล้ว
คิดวิเคราะห์เข้าภายในตน ขณะเดียวกันก็ได้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงกับผู้อื่น
การยึดติดกับเนื้อหาสาระที่ตายตัวนั้น แม้จะรู้มากก็มีประโยชน์น้อยกว่าการรู้สาระที่
เปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงกับชีวิตเรา

ความสำคัญของการเรียนรู้อยู่ที่จุดหมายและกระบวนการ ประสบการณ์จากการเรียนรู้จะ
ทับซ้อนสะสม มีทั้งความรู้ที่ข้ามพ้นไปสู่สิ่งใหม่ หลอมรวมกับประสบการณ์เดิมเป็นการ
"ก้าวพ้นแต่ปนอยู่" (transcend and include) นั่นคือ กระบวนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้าง
แบบเกลียวพลวัต (spiral dynamics) มีธาตุรู้ที่สามารถเชื่อมโยงจิตสำนึกและจิตใต้
สำนึก จนเกิดปัญญาและความรู้ใหม่

ถ้าการฟังและการตกผลึกทางความคิดของผู้เขียนมีความถูกต้องตามที่ วิศิษฐ์ วังวิญญู
นำเสนอ การเรียนรู้ดังกล่าวก็เป็นการเชื่อมโยงโลกภายนอกตัวเรากับโลกภายในเข้า
ด้วยกัน โดยเน้นการฟังลึกถึงสัจและยกระดับของจิตให้เกิดความตื่นรู้และอิสรภาพ
ทางปัญญา

กระบวนการเรียนรู้ที่ฝึกเชื่อมโยงจิตสำนึกกับจิตไร้สำนึกเช่นนี้ นำไปสู่สภาวะทางจิต
วิญญาณอย่างไม่มีข้อสงสัย อีกทั้งยังโยงใยไปถึงสภาวะองค์รวมของชีวิต แม้กระนั้น
แนวคิดนี้ก็เหมือนเรือน้อยลอยกลางกระแสน้ำการศึกษาที่ไหลเชี่ยวและมีแก่งหิน
ระเกะระกะอยู่ตลอดทาง

ปัจจุบัน การเรียนการสอนยังคงเน้นวิธีกระตุ้นให้เร่งรีบ แข่งขันอย่างเคร่งเครียด บันได
แห่งความสำเร็จทางการศึกษายังสูงชัน มองเห็นนักเรียนพยายามปีนป่ายอย่างสุดแรง

แม้จะมีการปฏิรูปการศึกษามานานแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและกิจกรรมการเรียนรู้
กันขนานใหญ่ที่ปรากฏผลอยู่บ้าง แต่ที่ยังเปลี่ยนไม่ได้ คือ การเน้นเนื้อหาทั้งที่เป็น text
และ content ซึ่งผู้เรียนต้องยึดถืออย่างแน่วแน่ กอบโกย เกรงกลั่ว และจะละเมิด "บท"
ที่กำหนดไว้มิได้

ความรู้ได้ถูกแบ่งแยกไว้เป็นอาณาจักรของศาสตร์แต่ละสาขา พรหมแดนที่มองไม่เห็น ได้
ตีกรอบไว้ว่าเป็นส่วนของวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ฯลฯ เป็น
ขอบเขตที่โอบล้อมกักขังความคิดและชีวิตของแต่ละคนไว้ได้อย่างน่าอัศจรรย์

ในทางขวางนั้นแล้ว การเรียนรู้ยังตัดแบ่งเป็นวัยและช่วงชั้น ตำราวิชาครูบางเล่มยังบอก
ว่า เด็กไม่สามารถรู้และคิดได้อย่างผู้ใหญ่ เนื้อหาสาระที่เรียนจึงต้องลำดับความยาก-

ง่าย จำนวนน้อย-มาก เรียนก่อน-หลัง จากหลักการเช่นนี้ เด็กเล็กจึงยังไม่ควรเรียนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมายาวนาน (เพราะเด็กยังย้อนอดีตไม่เป็น?) ทั้งๆ ที่นักเรียนอนุบาลสามารถอ่านสมุดภาพโลกดึกดำบรรพ์และรู้จักไดโนเสาร์พันธุ์ต่างๆ ดีกว่าผู้ใหญ่ด้วยซ้ำ

กระบวนการเรียนรู้ที่แข็งขึงตึงตัวจึงเกิดการเรียนรู้ที่ผิวเผิน ความรู้จากภายนอกก็รู้ไม่แจ่มชัด จึงก้าวไม่ถึงความรู้ฝังลึกที่ผู้เรียนสามารถคิด พินิจ กลับกรอง สะสม แล้วนำมาใช้ประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมได้จริง

มองอีกแง่มุมหนึ่ง การเรียนรู้ที่รวบรวมความรู้ภายนอกตัวเราและนอกสังคมของเรา เป็นการหลงทางเช่นนั้นหรือ ผู้เขียนเชื่อว่า เนื้อหาความรู้ หลักและวิธีการของศาสตร์ต่างๆ ยังมีความจำเป็นที่สร้างฐานการพัฒนาความคิดและความสามารถของบุคคล ตำราเนื้อหาสาระที่ วิเศษฐ์ วั่งวิญญู ใช้คำแทนว่า "บท" นั้นเป็นต้นทุนที่ต้องสืบค้นและเพิ่มค่าด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ จนรู้แจ่มชัดเจน ดังที่วิเศษฐ์ ใช้ประเมินว่า "ตีบทแตก"

การแสวงหาความรู้ยังแยกเป็น 2 กระบวนการ คือ เรียนเพื่อความรู้รอบ (general knowledge) กับการเรียนมุ่งรู้ตั้งเดียว (technical knowledge)

ความรู้รอบเกิดจากการเชื่อมโยงและหลอมรวมสาระของศาสตร์ต่างๆ อย่างกลมกลืนได้ สดส่วนสมดุลกัน นำไปใช้ประโยชน์ได้

ความรู้ตั้งเดียวมุ่งไปสู่การฝึกหัดฝึกฝนจนเชี่ยวชาญในหลักทฤษฎีและเทคนิคเฉพาะที่จำเป็นต่อวิชาชีพ

หรืออีกนัยหนึ่ง ความรู้ตั้งเดียวอาจมุ่งวิเคราะห์ตนเองอย่างลึกซึ้ง จากรูปกายภายนอกลงสู่การทำงานของจิตภายในตน จนเห็นแจ้งในระบบความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตที่ละเอียดซับซ้อน เข้าใจความจริงของชีวิตและอ้อมเอมในอารมณ์ สภาวะเช่นนี้เป็นจุดหมายการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล

มนุษย์ต้องเรียนรู้ให้รอบและรู้ตั้งเดียวในด้านใดด้านหนึ่งตามสัดส่วนที่เหมาะสมกับแต่ละชีวิต

ต้องเรียนรู้ภายในตน จิตสำนึกของตน และฝึกหัดขัดเกลาตนเองอยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็ต้องเรียนรู้การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคม เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเกิดผลกระทบต่อทุกคนในโลกกว้าง

ตามนัยแห่งพุทธธรรม การพัฒนามนุษย์จึงเน้นความสมดุลทั้งวิถีทางโลกและวิถีทางธรรม กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะก้าวเวียน (spiral) และยืดหยุ่นตามเหตุปัจจัยของชีวิต

กระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลจึงเกิดผลที่ออกงามสูงขึ้น และพร้อมกันนั้นก็ยิ่งรากลึกลงสู่ภายใน เปรียบดังต้นไม้ใหญ่ที่สูงตระหง่านเพียงใด ก็ย่อมหยั่งรากลึกลงเพื่อยืนต้นอยู่ได้อย่างมั่นคง

ดุลยภาพของการเรียนรู้ จึงนำสู่ความเจริญไพบุลย์ดังนี้

ตีพิมพ์ในมติชนรายวัน วันเสาร์ที่ ๖ กันยายน ๒๕๔๘